

*L*τή χερσόνησο τῆς Ἐρυθραίας ἀπέναντι ἀπό τή Χίο σέ
ἀπόσταση 10 περίπου χιλιομέτρων ἀπό τόν Τσεσμέ
(Κρήνη) βρίσκονται τά Ἀλάτσατα¹. Ἡ ὄνομασία κατά
μία ἐκδοχή προέρχεται ἀπό τήν τουρκική λέξη «ἀλλατζᾶ ἄτ»,
δηλαδή σταχτί ἡ φαιό ἄλογο. Ὅταν οἱ Τοῦρκοι μετέβαλαν τό
ναό τοῦ Ἅγιου Γεωργίου σέ τζαμί ἐμφανιζόταν στή γύρω περιο-
χή ὁ ἄγιος καβαλάρης στό ἄλογο καί ἔτσι προῆλθε ἡ ὄνομασία
Ἀλάτσατα². Μιά δεύτερη ἐκδοχή, ἵσως καί ἡ πιθανότερη, θέλει
τήν ὄνομασία Ἀλάτσατα νά προέρχεται ἀπό «τό ἀλάτσι (= ἀλά-
τι, ἄλας) ... σχηματίζοντα ἐνιαχοῦ καί πληθυντικόν εἰς ατα ...
ἐδήλου ποτέ ἀλυκήν, ἡ ἀλατότοπον, ἡ γῆν ἐκ τινος λόγου φυσι-
κοῦ ἀλατιζομένην ... Πιθανόν λοιπόν εἶνε νά ἐτέθη τό ὅνομα
κατ' ἀρχάς ... εἰς τί σημεῖον τῆς ἀοικήτου ποτέ γῆς ἡ παραλίας
ὑπό τῶν πρώτων ἐποίκων γειτόνων τῆς περιοχῆς, νά ἐπεξετάθη
δ' ὕστερον ἡ καί νά μετετοπίσθη μέχρι τοῦ τόπου, ἔνθα ἔπειτα
συνωχίσθη ... νῦν δέ πόλις ὅλη, τά Ἀλάτσατα»³.

-
1. Γιά τά Ἀλάτσατα ύπαρχουν δύο βιβλία: Κωνσταντίνου Ἀ. Βλάμου, οἰκονό-
μου, Τά Ἀλάτσατα τῆς Ἰωνικῆς ἡ Ἐρυθραίας χερσονήσου 1640-1914,
Θεσσαλονίκη 1946, καί Φ. Κλεάνθη, Ἀλάτσατα, ἡ χαμένη πατρίδα μου,
Ἀθήνα 1987.
 2. K. Βλάμου, ὅ.π., σ. 25 καί Φ. Κλεάνθη, ὅ.π., σ. 36.

‘Η πόλη, ὅπως καὶ ὅλη ἡ χερσόνησος τῆς Ἐρυθραίας, παρουσίασε μεγάλη δημογραφική ἀνάπτυξη. Τά Ἀλάτσατα τό 1821 εἶχαν 6.000 κατοίκους⁴ καὶ τό 1885 εἶχαν 12.800⁵. Σέ δύο στατιστικές, τοῦ 1907⁶ καὶ τοῦ 1914⁷, ἀναφέρονται 15.000 κάτοικοι. “Ολη ἡ ὑποδιοίκηση Κρήνης σέ στατιστική τῆς Ὑπατης Ἀρμοστείας Σμύρνης ἀναφέρεται μέ 36.967 κατοίκους⁸. Οἱ Ἐλληνες ἦταν 32.683, οἱ Τοῦρκοι 4.085 καὶ 19 Ἰσραηλίτες. Στήν ἕδια στατιστική στά Ἀλάτσατα καταγράφονται 10.000. Οἱ Ἐλληνες ἦταν 9.950 καὶ οἱ Τοῦρκοι 50. Στή στατιστική αὐτή πρέπει νά λάβουμε ὑπ’ ὄψιν μας ὅτι κατά τό διωγμό τοῦ 1914 οἱ κάτοικοι τῆς πόλης, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ Μικρασιάτες τῶν παραλίων διώχθηκαν καὶ κατά τόν ἐπαναπατρισμό ἀρκετοί καὶ ἀπό τούς Ἀλατσατιανούς δέν ἐπέστρεψαν στήν πατρίδα τους. Συμπερασματικά, οἱ κάτοικοι τῶν Ἀλατσάτων τό 1914, πρίν τόν πρῶτο διωγμό ἦταν, μποροῦμε νά ποῦμε, 12.000-15.000⁹. Εἶχαμε μιά ἀγροτική κοινωνία μέ κύρια ἀπασχόληση τή γεωργία καὶ κυρίως τήν ἀμπελοκαλιέργεια.

Τό 1881 στά Ἀλάτσατα ὑπῆρχε σχολαρχεῖο μέ 50 μαθητές καὶ 2 δασκάλους, ἀλληλοδιδακτικό μέ νηπιαγωγεῖο, ὅπου φοιτοῦσαν 350 μαθητές καὶ δύο διδάσκοντες, παρθεναγωγεῖο μέ δύο τμήματα, νηπιαγωγικό καὶ συνδιδακτικό μέ 240 μαθήτριες,

-
3. Γ. Ζολώτα, «Χιακῶν καὶ ἐρυθραϊκῶν ἐπιγραφῶν συναγωγή», Ἀθηνᾶ 20 (1908), σ. 343.
 4. Α. Πουλάκη, Στατιστική Κρήνης καὶ Ἀνέων, σ. 125. Δακτυλογραφημένο βιβλίο στό Κέντρο Μικρασιατικῶν Μελετῶν. Βλ. καὶ Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλληνικός φιλολογικός σύλλογος, «εἰκοσιπενταετηρίς» 1861-1886, σ. 188-233, ὅπου δημοσιεύτηκε ἡ μελέτη τοῦ Πουλάκη.
 5. Démétrius Georgiades, *Smyrne et l' Asie Mineure*, Paris 1885, σ. 112.
 6. Σ. Ἀντωνόπουλου, *Μικρά Ἀσία*, ἐν Ἀθήναις 1907.
 7. Π. Κοντογιάννη, ‘Ἡ ἐλληνικότης τῶν νομῶν Προύσης καὶ Σμύρνης, ἐν Ἀθήναις 1919, σ. 92.
 8. Φ. Κλεάνθη, ὁ.π., σ. 51.
 9. Ὁ.π., σ. 50.

δύο δασκάλες καιί μία βοηθό¹⁰. Τό 1912-13 στά Άλατσατα φοιτούσαν 1.570 μαθητές καιί μαθήτριες. Οι 660 στή σχολή ἀρρένων, 560 στό Παρθεναγωγεῖο καιί 350 στά νηπιαγωγεῖα, μέ 8 δασκάλους καιί 7 δασκάλες¹¹. Λειτουργοῦσε ἐπίσης καιί νυκτερινό σχολεῖο¹². Τήν εύθυνη τῆς ἐκπαίδευσης εἶχε τριμελής δημογεροντία, ἔνα μέλος ἀπό κάθε ἐνορία, μέ πρόεδρο τόν ἀρχιερέα. Τό 1884 ἴδρυθηκε ὁ σύλλογος «Ἐρυθραία», μέ σκοπό «τήν διανοητικήν ἀνάπτυξιν καιί ἡθικήν μόρφωσιν τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν καιί τήν ἐφικτήν ὑποστήριξιν τῶν ἡμετέρων ἐκπαιδευτηρίων· ὅσον ἀφορᾷ τό πρῶτον, τοῦτο ἐπεδίωξε νά ἐπιτύχη α'·) διά τῶν δημοσίων διαλέξεων γινομένων εἰς τήν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ καιί β'.) διά τῆς συστάσεως νυκτερινῶν διά τόν λαόν Σχολείων»¹³.

Τά Άλατσατα ὑπάγονταν ἐκκλησιαστικῶς στή μητρόπολη Ἐφέσου. Τό 1806 στή δεύτερη πατριαρχία τοῦ Γρηγορίου Ε', ὁ διακεκριμένος Ἱεράρχης καιί μάρτυρας τοῦ Γένους, ὁ Ἐφέσου Διονύσιος ὁ Καλλιάρχης, ζήτησε καιί συστήθηκε ἡ ἐπισκοπή Κρήνης καιί Ἀνέων, ὑποκείμενη στόν Ἐφέσου¹⁴. Ἡ ὀνομασία Κρήνη δόθηκε ἀπό τή Μεγάλη Ἐκκλησία κατά τήν ἴδρυση τῆς ἐπισκοπῆς. Εἶναι μετάφραση στά ἑλληνικά τῆς ἑλληνικῆς πόλης μέ τό τουρκικό ὄνομα Τσεσμές. Στή χερσόνησο Ἐρυθραία ὑπῆρξε ἡ παλαιά ἐπισκοπή Ἐρυθρῶν, ὑπαγόμενη στόν Ἐφέσου. Ἐάν στήν ἐπισκοπή Κρήνης δέν ὑπαγόταν τό τμῆμα τῶν Σωκίων τῆς

10. Ἐκκλησιαστική Ἅλήθεια (E.A.), ἐν Κωνσταντινουπόλει 3 Ἰουνίου 1881, ἔτος Α', σ. 28.

11. K. Βλάμου, δ.π., σ. 98.

12. Στή λογοδοσία τῶν πεπραγμένων τοῦ συλλόγου «Ἐρυθραία» διαβάζουμε ὅτι ὁ σύλλογος «ἐσύστησε νυκτερινά Σχολεῖα διά νά μάθῃ ὁ ἐργατικός λαός νά ἀναγινώσκῃ, νά γράφῃ καιί νά λογαριάζῃ τάς δοσοληψίας του». «Ο ἐν Άλατσάτοις σύλλογος “ἡ Ἐρυθραία”, Πενταετηρίς, ἐν Ἐρμουπόλει 1889, σ. 22.

13. "O.p., σ. 32.

14. M. Γεδεών, Πατριαρχικοί πίνακες, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1884, σ. 680, ὅπου διαβάζουμε «κατά Νοέμβριον τοῦ 1806, αἰτήσει τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Διονύσιου, σύστασις τῆς ἐπισκοπῆς Κρήνης καιί Ἀνέων».

κοιλάδας του Μαιάνδρου, θά μποροῦσε νά θεωρηθεῖ ή ἐπισκοπή Κρήνης ώς ή ἀνασύσταση τῆς ἐπισκοπῆς Ἐρυθρῶν. Ἀπό τήν πόλη Σωκίων, τά παλαιά Ἄνεα, δόθηκε στή νέα ἐπισκοπή τό δεύτερο μέρος τῆς ὀνομασίας Ἄνεα καί ή νεοσυσταθείσα ἐπισκοπή ὀνομάστηκε Κρήνης καί Ἄνεων¹⁵.

Ἀρχιεράτευσαν¹⁶ οἱ ἐπίσκοποι: 1. Ἰάκωβος (1806-1812) ἀπό τά Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας. 2. Ἰγνάτιος (1812-1824) ἀπό τίς Καρυές Χίου. Ο Ἰγνάτιος ἦταν λόγιος ἐπίσκοπος. Παρέστη τό 1814 στήν ἔναρξη τῶν μαθημάτων τοῦ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου¹⁷, τοῦ δποίου «ὑπῆρξεν ... ἐγκάρδιος φίλος»¹⁸. Ο Ἰγνάτιος ὑπῆρξε ἐκφραστής τοῦ παραδοσιακοῦ ἡ ἐκκλησιαστικοῦ διαφωτισμοῦ, ὅπως καί δλοι σχεδόν οἱ ἰεράρχες πού βρῆκαν μαρτυρικό τέλος κατά τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Οἱ ἀπόψεις τοῦ Ἰγνατίου συστοιχίζονται μέ αὐτές τοῦ Δωρόθεου Πρώιου, τοῦ Κυρίλλου ΣΤ', ἀλλά καί τοῦ Διονυσίου Καλλιάρχη. Εἶναι χαρακτηριστικό τό ἐπίγραμμα «Τρισευτυχής, Ἐλλήνων νεολαία! Πρόκοπτε θαρραλέα! Ἐφέσου σέ στηρίζει. Ο Κούμας σέ φωτίζει. Ω ἐποχή εύχης»¹⁹.

15. Κ. Βλάμου, ὁ.π., σ. 16.

16. Μεταξύ τῶν δύο ἐπισκοπικῶν καταλόγων, τοῦ Φ. Κλεάνθη καί τοῦ Κ. Βλάμου, θεώρησα ἀκριβέστερο τό δεύτερο, γιατί, ὅπως γράφει ὁ Κ. Βλάμος, ὁ.π., σ. 140, «Τά ὀνόματα καί τά ἔτη τῆς ἀρχιερατείας τῶν ἐπισκόπων μέχρι τοῦ Ἀμβροσίου ἐλήφθησαν ἐκ τῶν Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως». Ο Κλεάνθης ἀκολουθεῖ τόν ἐπισκοπικό κατάλογο τοῦ Βλάμου. Ο Ἀντώνιος Πουλάκης, ὁ.π., σ. 85, δημοσιεύει ἐπισκοπικό κατάλογο, χωρίς νά ἀναφέρει τόν Ἀνθιμο. Τόν Ἰάκωβο ἀναφέρει ἀρχιερατεύοντα μέχρι τό 1814, τό Μαχάριο ώς τό 1832, τό δέ Σεραφείμ ὅτι ξεκίνησε ἀρχιερατεία τό 1832.

17. Π. Κοντογιάννη, «Διονύσιος Καλλιάρχης», Ἀθηνᾶ 18 (1906), σ. 165.

18. N. Βέη, «Ἐπιστολαί Κωνσταντίνου Κούμα καί Ἀδαμαντίου Κοραῆ σχετικά πρός τήν Σμύρνην», Μικρασιατικά Χρονικά 2 (1939), σ. 12.

19. Ὁ.π., σ. 14. Γιά τό Δωρόθεο Πρώιο βλ. Ἀνδρέα Νανάκη, «Ο Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος συναθλητής τοῦ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ», στά ύπό δημοσίευση πρακτικά τοῦ ἐπιστημονικοῦ συμποσίου «Χριστιανική Μακεδονία»,

Στήν Έπανάσταση τοῦ 1821 ὁ Ἰγνάτιος φυλακίστηκε καὶ τό 1822 μετά τήν ἀνατίναξη τῆς ναυαρχίδας ἀπό τὸν Κανάρη βασανίστηκε καὶ ὑπέκυψε τό 1824 στὴ φυλακή. Ὁ Βλάμος ἀναφέρει ὅτι «τάς τελευταίας ἡμέρας του διῆλθε γονυκλινής, ἀδιαλείπτως προσευχόμενος καὶ συνεχῶς παρηγορῶν τούς συνδεσμώτας του, διότι εἶχε γνωσθῆ ἡ ἀπόφασις τῶν δυναστῶν τόν μέν ἐπίσκοπον ν' ἀπαγχονίσωσι, τούς δέ προκρίτους νά καρατομήσωσι»²⁰. 3. Μακάριος (1824-1835), στή συνέχεια ἐπίσκοπος Γάνου καὶ Χώρας. 4. Ἀνθιμος (1835-1841) ἀπό τή Νάξο, ἔκλεγείς στή συνέχεια Ἡλιούπόλεως. 5. Σεραφείμ (1841-1848) ἀπό τά Βουρλά, ὁ ὄποιος ἐξεδήμησε ἀπό χολέρα. 6. Ἀμβρόσιος (1848-1883) ἀπό τή Μάδυτο, ἔγινε τό 1846 Ἀρκαδιουπόλεως καὶ στή συνέχεια Κρήνης καὶ Ἄνεων. Παραιτήθηκε τό 1883. Ἐξεδήμησε τό 1884 στήν Κρήνη, ὅπου καὶ ἐτάφη. Ὁ Πουλάκης γράφει: «θεοφιλέστατα τήν ἐπαρχίαν Κρήνης καὶ Ἄνεων ποιμάνας ἀπό τοῦ 1848 μέχρι τοῦ 1883 καὶ μνήμην ἀγήρω καταλιπών οὐ μόνον ἀγαθωτάτου ἀνδρός ἀλλὰ καὶ δεξιωτάτου πολιτικοῦ ἐν σοβαραῖς περιπλοκαῖς τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐθνικῶν πραγμάτων»²¹. Περισσότερα στοιχεῖα γιά τόν Ἀμβρόσιο, ἐπίσκοπο Κρήνης καὶ Ἄνεων γιά τριάντα πέντε χρόνια, δέν γνωρίζω. Υποθέτω ὅτι ἡ ἀναφορά τῆς δεξιότατης πολιτείας του σέ ἐθνικά ζητήματα τῆς ἐπισκοπῆς θά συνδέεται καὶ μέ τό ρωσοτουρκικό πόλεμο τοῦ 1877. Οἱ χριστιανοί ἀπειλοῦνταν μέ σφαγές ἀπό τούς Τούρκους, γιατί δέ δήλωναν στίς ἀρμόδιες ὑπηρεσίες ὅτι ὡς Ὀθωμανοί πολίτες θά συμμετάσχουν ἐθελοντικῶς στόν πόλεμο ἐναντίον τῶν Ρώσων. Τότε ὁ σοφός Ἱεράρχης Ἐφέσου Ἀγαθάγγελος Α' Γα-

24-26 Νοεμβρίου 1995, «Ο ἐθνομάρτυς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ (1821), Κωνσταντινούπολη».

20. Κ. Βλάμου, ὅ.π., σ. 18.

21. Ἅ. Πουλάκη, ὅ.π., σ. 85. Βλ. καὶ Ε.Α., ἐν Κωνσταντινουπόλει 11 Μαΐου 1883, ἔτος Γ', σ. 495, ὅπου γίνεται ἀναφορά γιά τήν παραίτηση τοῦ Ἀμβροσίου καὶ Ε.Α., ἐν Κωνσταντινουπόλει 18 Ἀπριλίου 1884 ἔτος Δ', σ. 408, ὅπου συντομότατη νεκρολογία τοῦ Ἀμβροσίου.

βριτανίδης, ο Μάγνης, κάλεσε τούς χριστιανούς νά σχηματίσουν ίδιαίτερα σώματα έθελοντῶν. Ό Άμβρόσιος ως έπισκοπος θά ένισχυσε και θά βοήθησε τήν ἀπόφαση αύτή τοῦ Ἐφέσου, ὅπως και ὁ Ἡλιουπόλεως Ταράσιος, χάρη στήν δόποια ἀποφεύχθησαν οἱ λεηλασίες, οἱ διωγμοί και οἱ θανατώσεις στό μικρασιατικό Ἑλληνισμό²².

Τό 1883 ἐπί Πατριάρχη Ἰωακείμ Γ' και Ἐφέσου τοῦ Ἀγαθαγγέλου Α' Γαβριηλίδη, τοῦ Μάγνη, ή ἐπισκοπή Κρήνης και Ἀνέων διχοτομήθηκε σέ δύο διμόνυμες ἐπισκοπές Κρήνης, μέ εἶδρα τήν Κρήνη, και Ἀνέων, μέ εἶδρα τά Σώκια²³. Μαζί μέ τήν ἐπισκοπή Ἡλιουπόλεως και Θυατείρων συγκροτοῦσαν τίς τρεῖς ἐν ἐνεργεία μετά ποιμνίου ἐπισκοπές τῆς μητροπόλεως Ἐφέσου²⁴.

Τά Ἀλάτσατα ἔκτοτε ὑπάγονταν στήν ἐπισκοπή Κρήνης, μέ πρωτο ἐπίσκοπο Κρήνης τόν ἀπό Ἐρυθρῶν Θεόκλητο Ἐλευθερίου, ἀπό τά Μοσχονήσια, δόποιος ἀρχιεράτευσε ἀπό τό 1883 ως τό 1914 ἐκδημήσας τό 1918²⁵. Ἐπί Πατριάρχη Ἰωακείμ Γ' και μητροπολίτη Ἐφέσου τοῦ Ἰωακείμ Εύθυβούλη τό 1903 ή ἐπισκοπή Κρήνης ἀνυψώθηκε σέ διμόνυμη μητρόπολη μέ αἴτηση τοῦ Ἐφέσου Ἰωακείμ ἀπό τό προηγούμενο ἔτος, και μέ ἀπόφαση τῆς

22. Κύριλλου Ζαχόπουλου, «Ο Ἐφέσου Ἀγαθάγγελος ο Μάγνης (1818-1893)», *Μικρασιατικά Χρονικά* 3 (1940), σ. 238-239.

23. E.A., ἐν Κωνσταντινουπόλει 11 Μαΐου 1883, ἔτος Γ', σελ. 495: «ἡ μακρά ἀπόστασις ή διαχωρίζουσα τά δύο ταῦτα τμήματα και παρέχουσα πολλήν τήν δυσχέρειαν τῷ τε ἀρχιερεῖ και τοῖς χριστιανοῖς πρός ἀμοιβαίαν αὐτῶν ἐπίσκεψιν, και δεύτερον ή διοικητική διαίρεσις αὐτῶν, ὑπαγομένων τοῦ μέν τῇ νομαρχίᾳ Σμύρνης τοῦ δέ τῷ μουτεσαριφλικῷ Ἀιδινίου ...ή λερά σύνοδος ἐνέκρινε τήν διχοτόμησιν τῶν δύο τούτων ἐπισκοπῶν, και ἔξελεξε Κρήνης τῶν Ἐρυθρῶν Θεόκλητο και Ἀνέων τόν Μυρίνης Κωνσταντίνο». Βλ. και B. Σταυρίδου, *Ἐπισκοπική ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 560, και K. Βλάμου, ὅ.π., σ. 16.

24. B. Σταυρίδου, ὅ.π.

25. E.A., ἐν Κωνσταντινουπόλει 15 Μαρτίου 1918, ἔτος ΛΗ', σ. 31, ὅπου νεκρολογία.

Πατριαρχικής Συνόδου²⁶. Ο Θεόκλητος έγινε πρώτος μητροπολίτης Κρήνης.

Μετά τό διωγμό τοῦ 1914 σέ ήλικία 73 έτῶν κατέφυγε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἐξεδήμησε τό 1918. Τόν διαδέχθηκε ὁ Καλλίνικος (1881-1957) ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη²⁷. Ἀνιψιός τοῦ Δέρκων Καλλινίκου, ὑπηρέτησε στήν πατριαρχική αὐλή ὡς διάκονος καί ὡς μέγας πρωτοσύγκελλος. Τό 1918 ἐξελέγη μητροπολίτης Κρήνης. Ἀπό αὕτησή του (28-5-1919) στό ύπουργεῖο τῶν ἔξωτερικῶν γιά οἰκονομική ἐπιχορήγηση γνωρίζουμε ὅτι μετά τήν ἐκλογή του παρέμεινε στήν Κωνσταντινούπολη. Μέ εντολή τοῦ ύπουργείου ἦλθε στήν Ἀθήνα. "Οπως ἀναφέρει στήν αὕτησή του, «ἐνταῦθα θά παραμείνω μέχρι τῆς δριστικῆς ἐπιλύσεως τοῦ ζητήματος τῆς παλιννοστήσεως τῶν ἐπαρχιατῶν μου εἰς τάς ἔστιας αὐτῶν συνεργαζόμενος μετά τῆς κοινῆς τῶν ἀλυτρώτων ἐπιτροπείας καί τῶν ἐνταῦθα διαμενόντων προκρίτων τῆς ταπεινῆς μου παροικίας»²⁸. Μετά τήν καταστροφή φεύγει ἀπό τήν ἐπαρχία του. Τό 1923 ἐκλέγεται μητροπολίτης Μυριοφύτου καί Περιστάσεως. Διετέλεσε ἀρχιερατικός ἐπίτροπος Πειραιῶς, ἐπανεκλεγείς τό 1924 Κρήνης καί τό ἵδιο ἔτος Ἐλασσῶνος.

Στό Ἡμερολόγιο τῶν Ἑθνικῶν καί Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1907 ἡ μητρόπολη Κρήνης ἀναφέρεται μέ 41 ἐκκλησίες, 70 ιερεῖς, 62 σχολεῖα, ἀπό τά ὅποια δύο ἡμιγυμνάσια, μέ 58 δασκάλους, 30 διδασκάλισσες, 2.900

26. Β. Σταυρίδου, ὅ.π., σ. 560 καί 565-567, ὅπου ὁ τόμος ἀνακηρύξεως τῆς ἐπισκοπῆς Κρήνης σε ἀνεξάρτητη μητρόπολη (1903).

27. Εὐγενίου Κωσταρίδου, *'Η σύγχρονος ἐλληνική Ἐκκλησία*, ἐν Ἀθήναις 1921, σ. 257, 259 καί Θρησκευτική καί Ἡθική Ἐγκυλοπαίδεια (Θ.Η.Ε.), τ. 7ος, Ἀθῆναι 1965.

28. A.Y.E., (Ἄρχειο Υπουργείου ἔξωτερικῶν) 1919, B/35, 6, φ. Ἐκκλησιαστικά, ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Μαρτίου 1919, ὁ Κρήνης Καλλίνικος πρός τό Υπουργεῖο ἔξωτερικῶν. Βλ. καί A.Y.E., 1923/B/35, 6, φ. Γενικά ἐκκλησιαστικά ζητήματα, ἐν Ἀθήναις τῇ 4 Ιουλίου 1923, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Έφέσου Χρυσόστομος πρός τό Υπουργεῖο τῶν ἔξωτερικῶν.

μαθητές και 1.800 μαθήτριες. Ό Κρήνης είχε στή δικαιοδοσία του 34 πόλεις, κωμοπόλεις, κῶμες και χωριά μέ 60.055 "Ελληνες"²⁹. Μητροπολιτικός ναός ήταν ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος μέ 40 μέτρα μῆκος και 19 μέτρα πλάτος, μέ δύο σειρές από 12 μεγάλους μαρμάρινους κίονες και μαρμάρινο τέμπλο. Τό δεξιό κλίτος τιμοῦσε τόν Ἅγιο Στέφανο και τό ἀριστερό τήν Παναγία. Ό ναός χωροῦσε μέχρι 3.000 ἐκκλησιαζόμενους³⁰. Δεύτερος μεγάλος ναός τῆς Κρήνης ήταν ἡ Εὐαγγελίστρια. Τό τέμπλο φιλοτέχνησε ὁ Γιαννούλης Χαλεπᾶς. Στήν Εὐαγγελίστρια ἀνήγειραν και κωδωνοστάσιο πανομοιότυπο, ὅμως ὑψηλότερο, τῆς Εὐαγγελίστριας τῆς Τήνου³¹. Ό Ἅγιος Παντελεήμονας (1840), ο ναός τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου (1873) και ὁ ναός τῆς Ἅγιας Φωτεινῆς (1881) ήταν οἱ ἄλλοι τρεῖς ναοί τῆς Κρήνης³². Ή μητρόπολη Κρήνης είχε τρία γυναικεῖα μοναστήρια: τοῦ Ἅγιου Νικολάου, ἀνατολικά τῶν Ἀλατσάτων, ἰδρυμένη τό 1862 μέ 75 μοναχές, ὅπου ὑφαίναν ὥραιότατους τάπητες, τοῦ Ἅγιου Γεωργίου, πρίν ἔκατό περίπου χρόνια ἰδρυμένη, μέ δέκα μοναχές, ὅπου νοσηλεύονταν λεπροί, και τέλος τή μονή τοῦ Ἅγιου Ἰωάννου μέ δεκαπέντε μοναχές, πού ἴδρυθηκε τό 1866³³.

Τά Ἀλατσάτα ἦταν ἡ δεύτερη μεγάλη πόλη τῆς ἐπισκοπῆς και ἀπό τό 1903 μητροπόλεως Κρήνης. "Οσοι ἀναφέρονται ἡ

29. Β. Σταυρίδου, ὅ.π., σ. 561-562. Βλ. και Γεωργίου Κλεάνθους Σκαλιέρη, *Λαοί και φυλαί τῆς Μικρᾶς Ἀσίας*, ἐν Ἀθήναις 1922, σ. 290-291, ὅπου γιά τήν Κρήνη ἀναγράφονται τά παρακάτω στατιστικά στοιχεῖα: "Ελληνες 60.055, ἐλληνικές κοινότητες 34, ἐκκλησίες 46, ἱερεῖς 75, ἀρρένων σχολεῖα 34, δάσκαλοι 65, μαθηταί 3.965, θηλέων σχολεῖα 14, δάσκαλοι 32, μαθήτριες 2.055.
30. Σταμ. Χατζήμπεη, «Ἡ Κρήνη (Τσεσμές) και ἡ περιοχή της», *Μικρασιατικά Χρονικά IB'* (1965), σ. 208.
31. Ὁ.π., σ. 209.
32. Ὁ.π., σ. 211.
33. Α. Πουλάκη, ὅ.π., σ. 90-93, ὅπου ἀναφέρονται τά τρία μοναστήρια. Κατά τό Φ. Κλεάνθη, ὅ.π., σ. 116, ἡ μονή τοῦ Ἅγιου Νικολάου πρίν τό 1914 ἔπειρνοῦσε τίς 100 μοναχές.

γράφουν σέ ἐγκυκλοπαίδειες, λεξικά ἢ ἀλλοῦ γιά τά Ἀλάτσατα καὶ τούς Ἀλατσατιανούς σημειώνουν τήν ἀφοσίωσή τους στήν Ἐκκλησία καὶ τήν κλίση τους στόν κλῆρο. Στά κάλαντα τῶν Ἀλατσάτων τραγουδοῦν: «ἔχεις καὶ γιό στά γράμματα καὶ λέει στό φαλτήρι, νά διώκει ὁ Θιός κι ἡ Παναγιά νά βάλει πετραχήλι»³⁴. Ὁ Φάνης Κλεάνθης στό βιβλίο του «Ἀλάτσατα» γράφει: «Ο θρησκευτικός ζῆλος στ' Ἀλάτσατα ἤταν ἔξαιρετικά ἀναπτυγμένος – ἵσως περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη πόλη τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου... ὅλοι οἱ Ἀλατσατιανοί ἀνατρέφονταν μέσα σέ ἀτμόσφαιρα θρησκευτικοῦ ζήλου, ἐμποτίζονταν μέ εὐλαβική προσήλωση στά θεῖα... Ἀποτέλεσμα τῆς βαθειᾶς ἀφοσίωσης στά θεῖα ἤταν ἡ ἔφεση πολλῶν νέων πρός τόν μοναχικό βίο ἢ πρός τήν ἱερωσύνη καὶ ἡ ἀνάδειξη πολλῶν ἀρχιερέων ἀπό τά Ἀλάτσατα»³⁵.

Μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς πόλεως τῶν Ἀλατσάτων οἱ μικρές ἐκκλησίες τοῦ Ἅγιου Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἅγιου Νικολάου δέν ἀρκοῦσαν³⁶. Μεταξύ τῶν δύο συνοικισμῶν ἀνεγέρθηκε περί τό 1803 μεγαλύτερος ναός τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου. Τό 1805 ὁ Ἐφέσου Διονύσιος Καλλιάρχης ἔγραψε στό βιβλίο διαχείρισης γιά τήν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ: «Ἐμελλεν... νά ἀνεγείρωσιν ἐκ βάθρων ναόν παμμεγέθη καὶ περικαλῆ... ὅθεν οὐ μόνον ... τά εἰς ἀγιασμόν ψυχῶν, ἐπετελέσαμεν, ἄλλα καὶ τῶν περί εὔστάθειαν καὶ ἀρίστην οἰκονομίαν τῆς καταστάσεως τοῦ ναοῦ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος φροντίσαντες»³⁷.

Τό 1833 ὁ ναός τῶν Εἰσοδίων πού εἶχε ἀνεγερθεῖ³⁸ ἐπί ἐπι-

34. Φ. Κλεάνθη, ὁ.π., σ. 101.

35. Ὁ.π.

36. Κ. Βλάμου, ὁ.π., σ. 34.

37. Π. Κοντογιάννη, ὁ.π., σ. 157, καὶ Κ. Βλάμου, ὁ.π., σ. 35-36.

38. Βλ. N. Βέη, ὁ.π., σ. 12: «Ἐπισκοποῦντος τοῦ φιλοκάλου ἐπισκόπου Κρήνης Ἰγνατίου ὁ Διονύσιος Καλλιάρχης ἀνήγειρεν αὐτόθι (Κρήνη) καὶ ἐν Ἀλατσάτοις ἐκκλησίας», Πρβλ. Π. Κοντογιάννη, ὁ.π., σ. 157-158: «Ἄλλην ἐκκλησίαν ἀνήγειρεν ὁ Διονύσιος ἐν Κρήνῃ διά τῆς ἐπιστασίας τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς Ἰγνατίου, ἑτέραν δέ ἐν Ἀλατσάτοις, κωμοπόλει οὐ μακράν τῆς Κρήνης κειμένη».

σκόπου Ἰγνατίου καὶ Ἐφέσου Διονυσίου κατεδαφίστηκε καὶ ἀνεγέρθηκε ὁ μέχρι σήμερα σωζόμενος, μετατραμμένος σε τζαμί, ναός. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ εἶναι μαρμάρινο ἔργο τέχνης, φιλοτεχνημένο ἀπό τὸν Ἰωάννη Χαλεπᾶ³⁹. Ὁ Σακελλάριος Μαγκλῆς ἀγιογράφησε τίς εἰκόνες τοῦ τέμπλου. Ὁ ἕδιος ἀγιογράφησε τίς εἰκόνες τῆς Ἅγιας Τριάδος στὸ Πέραν Κωνσταντινουπόλεως⁴⁰. Ἀνεγέρθηκε καὶ κωδωνοστάσιο μικρότερο, κατά τὸ πρότυπο ὅμως τῆς Ἅγιας Φωτεινῆς στή Σμύρνη. Γιά τὴν ἄδεια τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ ναοῦ ὑπάρχει ἡ παράδοση ὅτι ὁ ἔμπειρος καπετάνιος Νικολῆς Λιᾶς πού εἶχε πρόσβαση στήν Πύλη, κόβει στὸ μέσο τὰ σφραγισμένα στά ἄκρα σχοινιά ἀπό τίς τουρκικές ἀρχές, πού καθόριζαν τίς διαστάσεις τῶν ναῶν τῶν Εἰσοδίων στά Ἄλατσατα καὶ τοῦ Ἅγίου Χαραλάμπους στήν Κρήνη. Πλέκει (ματίζει) στή συνέχεια ὁ ἔμπειρος ναυτικός κομμάτι σχοινιοῦ στὸ μέσο καὶ ἔτσι μεγαλώνει σημαντικά τίς διαστάσεις τῶν ναῶν⁴¹. Τό 1872 περατώθηκε ὁ δεύτερος μεγάλος ναός τῆς Ἅγιας Τριάδος. Τά μαρμάρινα μανουάλια καὶ ἡ περιστερά τοῦ ἄμβωνος ὑπῆρξαν ἔργα τοῦ Γιαννούλη Χαλεπᾶ. Στό ναό ἀγιογράφησαν ὁ Σακελλάριος Μαγκλῆς καὶ ὁ Ἰωάννης Σιταρᾶς⁴². Τρίτος ναός ἦταν τῶν Ἅγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης. Τά σχέ-

39. Φ. Κλεάνθη, ὥ.π., σ. 111-112. Βλ. Μαριάννας Κορομῆλᾶ - Θ. Κοντάρα, Ἐρυθραία, Ἀθήνα 1997, σ. 95-100, ὅπου καὶ φωτογραφίες ἀπό τό περίφημο τέμπλο τοῦ ναοῦ τῶν Εἰσοδίων στά Ἄλατσατα.

40. Ὡ.π., σ. 112 καὶ K. Βλάμου, ὥ.π., σ. 144. Γιά τό Σακελλάριο Μαγκλῆ, βλ. Ἀθανασίου Παπᾶ, μητρ. Ἐλενουπόλεως, Πολίτες ζωγράφοι καὶ ἀγιογράφοι τοῦ δεκάτου ἐνάτου καὶ εἰκοστοῦ αἰώνα, Ἀθήνα 1989, σ. 67 καὶ σ. 192-197, ὅπου εἰκόνες τοῦ Μαγκλῆ.

41. Φ. Κλεάνθη, ὥ.π., σ. 111, καὶ K. Βλάμου, ὥ.π., σ. 42-43. Τῆς παράδοσης αὐτῆς ὑπῆρξα αὐτήκοος μάρτυρας ἀπό τόν παπποῦ μου Νικόλαο Μίμινο, γεννημένο στά Ἄλατσατα καὶ ἐγκατεστημένο, μετά τήν καταστροφή, στό Ήράκλειο.

42. K. Βλάμου, ὥ.π., σ. 43-52 καὶ Φ. Κλεάνθη, ὥ.π., σ. 113-114. Ὁ Κλεάνθης διαφωνεῖ ὅτι ὁ Γιαννούλης Χαλεπᾶς φιλοτέχνησε τά μανουάλια καὶ τήν περιστερά τοῦ ἄμβωνα.

δια τοῦ ναοῦ ἦταν τοῦ Πραξιτέλη Χαλεπᾶ, τέταρτου γιοῦ τοῦ Γιαννούλη⁴³.

Ἡ πανθομολογούμενη ἀφοσίωση τῶν Ἀλατσατιανῶν στήν Ἐκκλησία ὁδήγησε πολλούς νέους στὸν κλῆρο. Ἐπώνυμοι καὶ διακεκριμένοι κληρικοί τοῦ αἰώνα μας, ἀλλά καὶ τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ προηγούμενου αἰώνα γεννήθηκαν στά Ἀλάτσατα. Ἀλατσατιανοί ἀρχιερεῖς ἦταν⁴⁴: Καλλίστρατος Ρόκας (1818-1886), ἀρχιεπίσκοπος Σινᾶ, Νεόφυτος Κοτζαμάνης (1823-1880), ἐπίσκοπος Κρατόβου, Πολύκαρπος Σέγκος ἢ Σεγκάκης (1836-1897), ἀρχιεπίσκοπος Τιβεριάδος, Ματθαῖος Βαλίνης ἢ Βαλινάκης (1843-1886 ἢ -88), μητροπολίτης Θηβαΐδος, Γερμανός Βουρλαλῆς ἢ Βουρλαλίδης (1853-1910), μητροπολίτης Θηβαΐδος, Σωφρόνιος Καραγεώργης ἢ Κουτσαχείλης (1854-1930), ἀρχιεπίσκοπος Θαβωρίου, Νεόφυτος Κοτζαμάνης (1860-1930), μητροπολίτης Ἰκαρίας, Πολύκαρπος Βαρβάκης (1862-1945), μητροπολίτης Χίου, Ἀθηναγόρας Ἐλευθερίου (1869 ἢ -70-1944), μητροπολίτης Παραμυθίας, Σμάραγδος Χατζηευσταθίου (1871-1928), μητροπολίτης Γενιτσῶν, Φώτιος Μαρινάκης (1871-1930), ἐπίσκοπος Μοσχονησίων, Ἀρσένιος Κακογιάννης (1881-1940), μητροπολίτης Ἐρμουπόλεως, Νικόδημος Ζαχαρούλης (1881-1966), μητροπολίτης Ἰωαννουπόλεως, Φιλόθεος Φιλιππίδης, μητροπολίτης Ἐλευθερουπόλεως στά Ἱεροσόλυμα καὶ Ἐλασσῶνος Ἰάκωβος Μαχρυγιάννης (1910-1971).

Ἀπό τούς δέκα πέντε παραπάνω ἀρχιερεῖς τρεῖς ἐξελέγησαν μητροπολίτες στήν Ἑλλάδα, ὅντες πρόσφυγες ἀρχιερεῖς, καὶ δύο ἐξελέγησαν ἀπό ἀρχιμανδρίτες μητροπολίτες στήν Ἑλλάδα. Θά τούς παρουσιάσω στό δεύτερο μέρος τοῦ δημοσιεύματος «Ἀρχιερεῖς Ἀλατσάτων στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος».

Ἐκτός ἀπό τούς ἀρχιερεῖς εἶκοσι ἑπτά Ἀλατσατιανοί κληρικοί εἶχαν σημαντικότατη δράση. Μεταξύ αὐτῶν ἴδιαιτέρως

43. Φ. Κλεάνθη, ὄ.π., σ. 117-118.

44. Κ. Βλάμου, ὄ.π., σ. 85-93 καὶ Φ. Κλεάνθη, ὄ.π., σ. 104-106, ὅπου ὅμως δέν ἀναφέρεται ὁ Ἐλασσῶνος Ἰάκωβος Μαχρυγιάννης.

διακρίνονται⁴⁵: Γερμανός Βασιλάκης, ἀρχιμανδρίτης (1859-1929), καθηγητής στή Χάλκη και σχολάρχης τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στά Ιεροσόλυμα. Διετέλεσε γιά εἴκοσι πέντε χρόνια προϊστάμενος τοῦ Ἅγίου Στεφάνου στό Παρίσι και ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος τόν τίμησε συμπεριλαμβάνοντας στό τριπρόσωπο⁴⁶ κατά τήν ἐκλογή τοῦ Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Α'. Δημοσίευσε ἀρθρα και μελέτες θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Τελεύτησε στή Χίο, ὅπου ἀφησε και τήν προσωπική του βιβλιοθήκη.

Εὐλόγιος Ρόκας, ἀρχιμανδρίτης (1818-1880), Σιμωνοπετρίτης ἀντιπρόσωπος τῶν κτημάτων πού εἶχαν τά μοναστήρια τοῦ Ἀθωνος στή Ρουμανία.

Νεόφυτος Μολάκας (1828-1907), γιά σαράντα πέντε χρόνια ἥγούμενος τῆς Σιμωνόπετρας. Τό μετόχι τῆς μονῆς στή Θεσσαλονίκη μέ τό ναό τοῦ Ἅγίου Χαραλάμπους οἰκοδομήθηκε ἐπί τῶν ἡμερῶν του.

Λεόντιος Γιαγκάκης, ἀρχιμανδρίτης (1842-1914). Γιά δώδεκα χρόνια ἐφημέριος στήν κοινότητα τῆς Τεργέστης.

Ἀγαθάγγελος Μοσχοβάκης ἡ Μοσχόβης, ἀρχιμανδρίτης (1842-1929). Γιά σαράντα ἐπτά χρόνια ἐφημέριος στήν Ἅγια Σοφία Λονδίνου.

Καλλίνικος Διλβέης ἡ Διλβόης, ἀρχιμανδρίτης (1863-1946).

45. Τούς παρακάτω κληρικούς ἐπέλεξα ἀπό ὅσους ἀναγράφουν οἱ Κ. Βλάμος, ὄ.π., και Φ. Κλεάνθης, ὄ.π., 102-104.

46. Θεοκλήτου Στράγκα, Ἐκκλησίας Ἑλλάδος Ἰστορία ἐκ πηγῶν ἀφευδῶν, τ. Β', Ἀθῆναι 1970, σ. 1133. Οἱ Σύρου Ἀθανάσιος, Ναυπακτίας Ἀμβρόσιος και Τρίκκης Πολύκαρπος ἐψήφισαν τούς ἀρχιμανδρίτες Χρυσόστομο Παπαδόπουλο, Γερμανό Βασιλάκη, Κωνσταντίνο Παγώνη. Οἱ Θεσσαλιώτιδος Εὐθύμιος και Δημητριάδος Γερμανός ψήφισαν τούς Θυατείρων Γερμανό, Ἀμασείας Γερμανό, και Δημητριάδος Γερμανό. Ἐκ τῶν πλειοψηφησάντων ἡ κυβέρνηση προέχρινε τόν ἀρχιμανδρίτη Χρυσόστομο Παπαδόπουλο, καθηγητή τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν. Βλ. και Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, Ἱερά Μητρόπολις Γαλλίας, Ἐξαρχία πάσης Ἰβηρίας, Ἀναμνηστικός τόμος ἔκατονταετηρίδος τοῦ καθεδρικοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἅγίου Στεφάνου Παρισίων, Παρίσιοι 1995, σ. 77, ὅπου τά τοῦ διορισμοῦ τοῦ Γερμανοῦ Βασιλάκη στό Παρίσι.

Γιά πενήντα χρόνια έφημέριος τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητας στή Μασσαλία.

Ανθιμος Γοργόλης (1874-1944), Μέγας Ἐκκλησιάρχης τῶν Πατριαρχείων.

Εὐγένιος Κωσταρίδης (1884-1931), μεταξύ ὄλων συνέγραψε τή μελέτη Ἡ σύγχρονος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ἐν Ἀθήναις 1921.

Κατά τή Μικρασιατική Καταστροφή ὁ Νεόφυτος Βαρδαλᾶς (1869-1922) καί ὁ Γρηγόριος Ὁρφανίδης ἐσφάγησαν, ἐπίσης δύο ὄλλοι Ἄλατσατιανοί κληρικοί εἶχαν τραγικό τέλος, ὁ Μακάριος Μαρινάκης πού ἀπαγχονίστηκε, καί ὁ Σωφρόνιος Ἀφεντάκης πού ἐκτελέστηκε⁴⁷.

Ο Κωνσταντῖνος Καλλίνικος (1872-1941), μέγας οἰκονόμος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, πολύ γνωστός διακεκριμένος καί πολυγραφότατος θεολόγος γεννήθηκε καί αὗτός στά Ἄλατσατα.